

νον, εἰν ἡμεῖς κατωρθώναμε νὰ σταθοῦμε συνεπεῖς εἰς τὸν ἕνα μόνον δρόμον, τὸν θετικὸν ἢ τὸν ἀρνητικόν· αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν· ἐπάνω στὴν ἴδια λέξι δυὸ ἄνθρωποι δύνανται ἀραιότατα νὰ διαφωνήσουν (ἀφοῦ κάθε λέξι ὑποκρύπτει διπλοῦν, ἀντιφατικὸν πυρῆνα) λαμβάνοντάς τὴν δικαιοματικῶς ὁ ἕνας μὲ τὴν θετικὴν καὶ ὁ ἄλλος μὲ τὴν ἀρνητικὴν σημασίαν. Ὅταν ζητᾶμε π.χ. νὰ μάθουμε τὰς εἰδικὰς περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔλαβε χώραν κάτι, ὁμιλοῦμεν περὶ ἀληθείας ἢ περὶ πλάνης καὶ ἐξαορτῶμεν τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἔννοιαν ἐκ τῶν εἰδικῶν αὐτῶν περιστάσεων. Ὅλαι π.χ. αἱ ἰατροδικαστικαὶ ἀποδείξεις προῦποθέτουν τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, μίαν ἀλυσσιδωτὴ αἰτιώδη καὶ λογικῶς ἀναγκαίαν συνοχὴν.

Πῶς νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τί νόημα ἔχουν ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀποδείξεις, ὅταν ἀσυναίσθητως, μετὰ μίαν στιγμὴν, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἀνοίγουμε μίαν δεύτερην πόρταν, ἐξερχόμεθα ἐκ τῆς θετικῆς ὁδοῦ καὶ πορευόμεθα εἰς ἕνα ἄλλο δρόμον, ποῦ εἶναι ἀρνησις τοῦ πρώτου;

Ἐάν ὅλα γύρω μου ἴσως εἶναι αἰτιότης καὶ θετικισμός, τὸ μόνον πρᾶγμα ποῦ δὲν εἶναι αἰτιότης καὶ θετικισμός εἶναι αὐτὴ ἡ περίεργη καὶ μυστηριώδης ἔννοια τοῦ αὐτεξουσίου, ποῦ ἐνῶ εἶναι καταλυτικὴ τῆς αἰτιότητος, γίνεται ἀπ' ὅλους μας ὑποχρεωτικῶς ἀποδεκτὴ. Ἄλλ' ὅταν ἔχωμεν αὐτὸ τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφισβητοῦμεν τὴν αἰτιότητα, τότε καὶ ἡ μεγαλυτέρα παραδοξολογία ἡμπορεῖ νὰ σταθῇ ὡς ἀληθής.

Εἶναι γεγονὸς ἐκτὸς συζητήσεως, πῶς ἡ φαινομενικῶς ἀτράνταχτος ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, ἀναιρεῖται ὑφ' ὅλων ἡμῶν μυριάκις καθ' ἑκάστην. Ὅλοι μας ὀλοένα, χωρὶς νὰ ἔχωμεν συνείδησιν, μεταφερόμεθα ἀπὸ τὸ στερεὸν ἔδαφος τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἰς τὸν κόσμον τῆς μεταφυσικῆς καὶ τοῦ θαύματος ἢ ἀντιθέτως. Μὲ χιλιάδες λέξεις καὶ φράσεις τῆς ἡμερησίας χρήσεως ἀδιάκοπα καταρρίπτουμε καὶ καταπατοῦμε, χωρὶς καὶ νὰ τὸ ἀντιλαμβανώμεθα, τὸ κυριαρχικὸν κῆρος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ νόμου. Εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ σᾶς ἀπαριθμήσουμε, σωρείαν παραδειγμάτων. Δὲν χρειάζονται ὅμως πολλά. Λίγες λέξεις ἢ φράσεις ἀπὸ τὴν καθημερινὴν μας φρασεολογία εἶναι ὑπεραρκετές· ἀλλ' ἀπαιτοῦν μίαν προσεκτικὴν καὶ βαθεῖαν ἀνάλυσιν. Ὅλα τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα καὶ ἀναφέρομεν μερικὰ π.χ. (ἐπιβουλεύομαι, ἀισχύνομαι ἢ ἔχω τύψεις, ἐνδιαφέρομαι, ἀρνοῦμαι, κατορθώνω, κατηγορῶ ἢ κατακρίνω, καταστρώνω σχέδια ἢ ἀλλάζω τακτικὴν, προσπαθῶ, συγχωρῶ, μνησικακῶ, ἀπορρίπτω ἢ ἀποδέχομαι τὰς προτάσεις σας) κλπ. κλπ., ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ προῦποθέτουν μίαν ἀβαρῆ πεμπτουσίαν : τὸ ἀνθρώπινον αὐτεξούσιον, γιὰτὶ ἐξυπονοοῦν τὴν ἰκανότητά μας νὰ ἐνεργοῦμεν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνωμεν ἀποτελέσματα ἐκ τοῦ μηδενός, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ἄνευ προῦπαρχόντων αἰτίων, ἀγνοοῦν δηλ. κατὰ βάσιν ὡς δῆθεν μὴ ὑπάρχοντα τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης.

Ὅπως ὅλαι αἱ λέξεις καὶ αὐταὶ αἱ δύο, λοιπόν, ἀλήθεια καὶ πλάνη θὰ ταξινομηθοῦν εἰς τὴν "κλίμακα". Ἐὰν κατὰ συνήθειαν ἢ ἀλήθεια ὁρίζεται ὡς συμφωνία τοῦ νοεῖν πρὸς τὸ εἶναι καὶ ἡ πλάνη ὡς ἀσυμφωνία τοῦ νοεῖν πρὸς τὸ εἶναι, τὸ ἀδύνατο σημεῖον σ' αὐτὴ τὴν ἀνταπόκρισι, εἶναι ὅτι καὶ τὸ νοεῖν εἶναι ἀντίφασις καὶ τὸ εἶναι, ἢ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, εἶναι ἐπίσης ἀντίφασις. Δύο μόνον βασικὰς ἔννοιαις ὑπάρχουν καὶ μ' αὐτὰς τίς δύο ἐξηγοῦνται ὅλες οἱ ἄλλαι, εἶναι τὰ δύο σκέλη τῆς ἀντιφάσεως, τὰ δύο ἡμίση τοῦ ἀντιφατικοῦ γνωσιολογικοῦ πυρῆνος.

Μέσα εἰς οἵανδήποτε λέξιν ὑποκρύπτονται ἀπαραιτήτως καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἀντιφατικὰ συστατικὰ εἰς διάφορον ἑκάστοτε ἀναλογίαν. Ἐξαιρέσεις δὲν ὑπάρχουν, οἵανδήποτε λέξις ἢ φράσις εὕρσκει τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν κλίμακα (ύλισμός καὶ πνευματισμός—ὕλη καὶ πνεῦμα—ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον—ἐγὼ καὶ κόσμος—φαινόμενον καὶ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ) ὅλαι αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτε περισσώτερον ἢ ὀλιγώτερον παρὰ αἱ δύο βασικαὶ ἔννοιαι, ἡ θετικὴ καὶ ἡ ἀρνητικὴ, τὰ δύο ἀγνωστα πρωτογενῆ στοιχεῖα τὸ (+) καὶ τὸ (-), ποὺ μὴ γνύονται παντοῦ καὶ πάντοτε εἰς διαφόρους ἀναλογίας καὶ μᾶς παραπλανοῦν μὲ τὴν φαινομενικὴν πολυμορφίαν των.

Ἰδιαιτέρως αὐτὴ ἡ τελευταία φράσις (φαινόμενον καὶ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ) ἐκφράζει ἐπιτυχῶς τὴν θετικο-ἀρνητικὴν ἀντίφασιν, τὸν δυῖσμόν τοῦ + καὶ —, εἶναι αὐτόχρομα τὸ εἶδωλον τοῦ ἀντιφατικοῦ γνωσιολογικοῦ πυρῆνος. Γιατὶ εἶναι ἐν ταῦτι θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ ἔννοια. Θετικὴ, ἐφ' ὅσον προὔτοίηται πάντοτε κάποια ὑπάρχουσα αἰτία καὶ ἀρνητικὴ ἐφ' ὅσον ἡ αἰτία αὐτὴ παραμένει πάντοτε ἀσύλληπτος καὶ διαφεύγει ἐσαεὶ ὁμοιάζει λοιπόν μὲ ταχυδακτυλογρικὴν εἰκόνα, ἀφοῦ ὑπὸ τὸ αὐτὸ προσωπεῖον ὑποκρύπτει τὴν διαφορομένην ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ἀρνήσεως αὐτῆς.

Τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, ἀφ' ἑνὸς ἀναγνωρίζει τὴν αἰτιότητα, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ τὴν ἀρνεῖται. Τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ εἶναι κατὰ βάθος ἢ ἀσύλληπτος αἰτία, ἢ αἰτία τοῦ φαινομένου, ἢ αἰτία τῆς παραστάσεως, ποὺ ἔχομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἢ ὅποια ὅμως αἰτία οὐδέποτε δύναται νὰ κατακτηθῇ, διότι ἀπλούστατα ὑφίσταται καὶ δὲν ὑφίσταται. Τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, ἐνῶ ὑποδηλοῖ κάποια ὑπάρχουσα αἰτία, εἶναι πάντοτε καὶ ἀρνήσις τῆς ἰδίας αὐτῆς αἰτίας. Τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ σημαίνει κατὰ βάθος ἀρνήσιν οἵουδήποτε κεκτημένου, σημαίνει τὸ φανταστικὸν κάτι ἄλλο· καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν δεχθοῦμε ὅτι κατέχομε τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, αὐτὸ τὸ ὑποτιθέμενον πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ ὑπολαμβάνεται ὡς φαινόμενον καὶ ἀναζητοῦμε παρευθὺς κάτι ἄλλο, ὡς πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, τὸ ἀρνητικὸν τοῦ κεκτημένου.

Συμφώνως πρὸς τὸν ἰσχύοντα γενικῶς ὄρισμόν, ἡ ἀλήθεια ὀφείλει νὰ εἶναι κάτι συγχρόνως ἀντικειμενικὸν καὶ ὑποκειμενικόν, ἀλλὰ μόνον ἡ ἀντίφασις τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῆς μὴ ἀναγκαιότητος ταυτίζεται συγχρόνως μὲ τὸ ἀντικείμενον καὶ μὲ τὸ ὑποκείμενον. Τὸ ἓνα σκέλος δὲν ἐπαρκεῖ—οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ σταθῇ περισσότερον ἀπὸ μίαν μόνον στιγμὴν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς σκέλους εἴτε γνωρίζων εἴτε πλανώμενος.

Οἰαδήποτε γνῶσις καὶ οἰαδήποτε πλάνη εἶναι πάντοτε ἔννοια ἀντιφατικὴ, μικτὴ, περικλείουσα ὁπωσδήποτε καὶ τὰ δύο σκέλη τῆς ἀντιφάσεως εἰς ἄλλοτε ἄλλην ἀναλογίαν. Ἡ διάκρισις λοιπὸν μεταξὺ γνώσεως καὶ πλάνης εἶναι διάκρισις ποσοστιαίας συμμετοχῆς ἐκ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου σκέλους τῆς ἀντιφάσεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ φυσικὰ ὁρόσημα δὲν ὑφίστανται, μόνον κατὰ συνθήκην ξεχωρίζεται ἡ γνῶσις ἀπὸ τὴν πλάνην. Ὁ ἕκαστος δὲ κατὰ συνθήκην ὄρισμός τῆς ἀληθείας ἢ τῆς πλάνης, ἐπὶ ἑνὸς οἰουδήποτε ζητήματος, συνήθως συντάσσεται μὲ κριτήριον τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικῆς, ὁμαδικῆς ἢ γενικῆς ὠφελιμότητος. Οἰαδήποτε λοιπὸν ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ οἰαδήποτε πλάνη προϋποθέτουν τὰ δύο σκέλη τῆς ἀντιφάσεως εἰς ἄλλοτε ἄλλην ἀναλογίαν.

Μόνον κατὰ συνθήκην μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὴν ἀλήθεια ἀπὸ ἓνα οἰονδήποτε ἀφελῆ παραλογισμόν, κατὰ μίαν συνθήκην σιωπηρὰν ἢ ἐπίσημον, ἣτις συντάσσεται, ἐπαναλαμβάνομεν, μὲ βᾶσιν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικῆς, ὁμαδικῆς ἢ γενικῆς ὠφελιμότητος. Ἄλλ' εἴτε ὀρθοφρονοῦντες! εἴτε παραλογιζόμενοι! ποτὲ δὲν ὀρίζουμε τὴν ἀλήθεια μὲ τὸ ἓνα σκέλος τῆς ἀντιφάσεως, ἀλλὰ πάντοτε καὶ μὲ τὰ δύο συνειδητῶς ἢ ἀσυναίσθητως. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ σταθῇ περισσότερον ἀπὸ μίαν στιγμὴν, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς σκέλους τῆς ἀντιφάσεως. Οὐδέποτε πιστεύει, περισσότερον ἀπὸ μίαν μόνην στιγμὴν, εἰς ὅ,τι τὸ ἓνα μόνον σκέλος ὑπαγορεύει. Πάντοτε καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀσυναίσθητως τὸ γνωστικόν μας ὄργανον μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὸ ἓνα σκέλος εἰς τὸ ἄλλο.

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἔννοια τῆς πλάνης εἶναι μιὰ μικτὴ ἔννοια διαφέρουσα τῆς ἀληθείας, ὡς περιέχουσα διάφορον ἀναλογίαν ἐκ τῶν δύο ἀντιφατικῶν συστατικῶν, διάφορον ἀπὸ τὴν τρέχουσαν, ἀπὸ τὴν κατὰ συνθήκην ἀναλογίαν, ἣτις καὶ ἀντιπροσωπεύει ἕκαστοτε τὴν ἀλήθειαν.

Ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ ἀνωτέρω πίστις-πλάνη-γνῶσις καὶ ἀλήθεια εἶναι ὅλαι μικταὶ ἔννοιαι, περικλείουσαι πάντοτε καὶ τὰ δύο σκέλη τῆς ἀντιφάσεως καὶ διαφέρουσαι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ποσοστιαίας συμμετοχῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς ὅλα τὰ ζητήματα ἐρίζουν, μεταθέτοντες τὰ ὁρόσημα. Κάθε πολεμικὴ, διεξαγομένη μεταξὺ τῶν σοφῶν πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, εἶναι πολεμικὴ ὁροσήμων. Ἄλλὰ φυσικὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ δὲν ὑφίσταται μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς ἀντιφάσεως, δι' ὅ καὶ

οὐκ ἄνθρωποι ὀρθοφρονοῦντες ! ἢ παραλογιζόμενοι ! δὲν κάνουμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μεταθέτουμε τὴν ὀρθοετικὴν γραμμὴν, εἴτε εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, εἴτε ὑπακούοντες κατὰ τὸν ἰδικόν μας πάντοτε τρόπον, εἰς τὴν λεγομένην ἄρχὴν τῆς ἀτομικῆς, ὀμαδικῆς, ἢ γενικῆς ὠφελιμότητος.

Ἐπὶ τὸν ὅλον, λοιπόν, ἡ Γνωσιολογία εἶναι ἐξηγητημένη ἀπὸ τὰ δύο σκέλη τῆς θουλακῆς ἀντιφάσεως.

Ἐπὶ τὸν ὅλον, λοιπόν, ἡ Γνωσιολογία εἶναι ἐξηγητημένη ἀπὸ τὰ δύο σκέλη τῆς θουλακῆς ἀντιφάσεως. Ὄταν κατέχω μίαν ἀλήθειαν λογικῶς ἀναγκαίαν καὶ αὐταπόδεικτον, ὅπως εἶναι τὸ $2+2=4$, καὶ τὴν καλέσω φαινόμενον, δεχθῶ δὲ ὅτι κατέχω τὸ φαινόμενον, ἡ ἔννοια τοῦ λεγομένου πράγματος καθ' ἑαυτὸ, ὅσον ἀφορᾷ τὸ $2+2=4$, συμπίπτει μὲ τὴν ἄρνησιν αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Καὶ ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐγνώριζα τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, πάλιν θὰ ἐτίθετο ζήτημα ἀμφιβολίας. Διότι τὸ λεγόμενον πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἡ θαυμασία φράσις, ποὺ εἰκονίζει τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι, τὴν θέσιν καὶ τὴν ἄρνησιν τῆς θέσεως, τὴν αἰετιότητα καὶ συγχρόνως τὴν ἄρνησιν αὐτῆς. Τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ σημαίνει μὲ τὸ ἀντικειμενικὸν εἶναι, ἔφ' ὅσον αὐτὸ μοῦ διαφεύγει. Ἐάν ὅμως συμβαίη, τυχαίως ἔστω, νὰ κατέχω αὐτὸ τὸ λεγόμενον πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ—ἐάν συμβῆ ποτὲ νὰ γίνῃ κτῆμα μου—ἡ ἔννοια τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ μετατίθεται ἀμέσως μακρὰν οἰουδήποτε κεκτημένου πρὸς κάτι ἄλλο διὰ παντὸς ἀσύλληπτον καὶ φανταστικόν.

Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι βεβαιότης εἶναι ἡ καθ' ἀνάγκην συναισθησις, ποὺ ἔχομεν περὶ τῆς ἀληθείας, ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ποὺ αἰσθανόμεθα νὰ δεχθῶμεν κάτι ὡς ἀληθές ἢ ὡς μὴ ἀληθές. Ἀλλὰ βεβαιότης καὶ ἀλήθεια εἶναι ἔννοιαι μικταὶ καὶ ὑποκρύπτουν πάντα τὴν ἀντίφασιν τοῦ θετικοῦ καὶ τοῦ ἀρνητικοῦ. Ἡ ἀνάγκη, λοιπόν, αὕτη, ποὺ αἰσθανόμεθα καὶ ποὺ λέγεται βεβαιότης, εἶναι καὶ δὲν εἶναι βεβαιότης ὡς περιλείουσι τὴν ἀντίφασιν τοῦ φαινομένου καὶ τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ. Τὸ γνωστικόν μας ὄργανον, ὅτιδῆποτε καὶ ἂν μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ κατακτήσωμεν, μᾶς τὸ θέτει ἀμέσως ἐν ἀμφιβόλῳ διὰ τῆς ἀρνήσεως, ἀφοῦ αὐτὸ τοῦτο εἶναι ἡ συνισταμένη μᾶς ἀντιφάσεως θέσεως καὶ ἀρνήσεως. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ὁδὸς βεβαιότητος ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν, ἀλλὰ ἡ ἀντίφασις εἶναι καὶ δὲν εἶναι βεβαιότης, ἀκριβῶς δὲ ἀντίφασις, εἶναι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης, ἀφοῦ δὲν ἠμπορεῖ οὔτε ἓνα λεπτόν νὰ ἀποκηρύξῃ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο διὰ νὰ στηριχθῆ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἄλλο.

Ἐνῶ π. χ. αἰσθάνομαι τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ δεχθῶ ὡς βεβαίαν τὴν πρότασιν $2+2=4$, ἡ βεβαιότης μου αὕτη εἶναι ὑποχρεωτικὸν ἐπίσης νὰ τεθῆ ἐν ἀμφιβόλῳ, ἔξ αὐτῆς τῆς ἀντιφατικῆς φύσεως τοῦ γνωστικοῦ μου ὄργάνου, ὅπερ διὰ τοῦ αὐ-

τεξουσίου ἀναιρεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς θετικῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος.

Πῶς θὰ βεβαιωθῶ ὅτι τὸ $2+2=4$ εἶναι ἀληθές, ὅτι δηλ. δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸ γνωστικὸν μου ὄργανον, ἀλλ' ὅτι ἰσχύει καὶ ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον. Μὲ ἄλλας λέξεις, πῶς θὰ βεβαιωθῶ ἂν αὐτὸ τὸ $2+2=4$ εἶναι μόνον φαινόμενον ἢ φαινόμενον καὶ πράγμα καθ' ἑαυτὸ μαζί; Ζητῶντας νὰ βεβαιωθῶ, ἂν τὸ $2+2=4$ ἰσχύη καὶ ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ὅτι εἶναι δηλ. καὶ πράγμα καθ' ἑαυτό, εἶναι τὸ ἴδιον ὡς νὰ δέχωμαι πῶς τὸ $2+2=4$ εἶναι μόνον φαινόμενον, καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖον, μὲ τὴν σειράν του δηλ. τὸ φαινόμενον, ἰσοδυναμεῖ μὲ ἄρνησιν τοῦ $2+2=4$. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἐρωτῶ, ἂν τὸ $2+2=4$ εἶναι ἢ δὲν εἶναι πράγμα καθ' ἑαυτό, τὸ μεταβάλλω ἀμέσως εἰς φαινόμενον, δηλ. τὸ θέτω ὑπὸ ἀμφισβήτησιν. Καὶ ἡ ἀπλῆ λοιπὸν ἀκόμη ἐρώτησις (ἂν εἶναι ἢ ὄχι τὸ $2+2=4$ πράγμα καθ' ἑαυτό) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀποδοχὴν (θέσιν) καὶ ἐν ταυτιῶ μὲ τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ.

Εἶναι μία ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, ὑπερτέρα τῶν δυνάμεών μου, ἢ ὑποχρέωσις, πού αἰσθάνομαι καὶ νὰ δεχθῶ καὶ νὰ μὴ δεχθῶ ὡς ἀληθές τὸ $2+2=4$. Σ' αὐτῇ τῇ χονδροειδῇ ἀσυνέπειᾳ φθάνω ἀκολουθώντας τοὺς δύο δρόμους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποχρεωτικῶς μὲ κατευθύνει αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες γνωστικὸν ὄργανον, πού λέγεται νοῦς καὶ πού δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνισταμένη δύο πραγμάτων ἐκ διαμέτρου ἀντιπρατικῶν. "Ὅ,τι γίνεται δεκτὸν μέσα εἰς τὸν ἕνα δρόμο, ἀναιρεῖται μέσα εἰς τὸν ἄλλον. Εἶναι ἀληθές τὸ $2+2=4$; Εἶναι καὶ δὲν εἶναι.

"Ἀμα βγῶ ἀπὸ τῆς μίας πόρτας τοῦ γνωστικοῦ μου ὄργάνου πρὸς τὴν εὐρεῖα λεωφόρον τῆς ἀναγκαιότητος — τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, αὐτὸ τὸ $2+2=4$ εἶναι προφανῶς ἀληθέστατον — ἀλλ' ὅταν κυττάξω πρὸς τὰ ἔξω, διακρίνω καὶ ἕνα ἄλλον δρόμον κάπως σκοτεινὸν — τὸν δρόμον τοῦ αὐτεξουσίου ἂν δοκιμάσω νὰ βγῶ καὶ νὰ βαδίσω σ' αὐτὸ τὸν σκοτεινὸν δρόμον τοῦ αὐτεξουσίου, βλέπω ἀμέσως ὅτι τὸ $2+2=4$, πού μοῦ ἐφαίνετο ἀληθές εἰς τὴν εὐρεῖα λεωφόρον τῆς αἰτιότητος, βλέπω πῶς παύει νὰ εἶναι ἀληθές. "Ὅσο καὶ νὰ θέλω νὰ παραβλέψω αὐτὸν τὸν ἄλλο δρόμον τοῦ αὐτεξουσίου, δὲν μπορῶ νὰ τὸν ἀγνοήσω. "Υπάρχει μπορεῖ νὰ φαίνεται σκοτεινός, δύσβατος, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχει. Τὸν χρησιμοποιοῦ μυριάκις καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνειδητῶς ἢ ἀσυναισθητῶς.

"Ἡ μεταμέλεια, τὴν ὁποῖαν ὀλοένα ἐκδηλώνω καθ' ἡμέραν διὰ τόσα μικροπράγματα, εἶναι μία θριαμβευτικὴ ἀναγνώρισις τοῦ σκοτεινοῦ αὐτοῦ δρόμου. "Ὅταν στενοχωροῦμαι, διότι ἐκ τῆς ἀναβλητικότητός μου ἀπώλεσα μίαν εὐκαιρίαν, ἀναγνώριζω πανηγυρικῶς τὴν ὑπαρξιν τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μυστηριακοῦ αὐτοῦ δρόμου, ἀρνούμενος τὴν ἰδίαν στιγμὴν τὸ κυριαρχικὸν κῦρος

τῆς αἰτιότητος. Τί νόημα θὰ εἶχε ἡ μεταμέλεια, εἰν ἀρνηθῶ τὴν δυνατότητα, ποὺ αἰσθάνομαι, νὰ πραγματοποιῶ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀναλόγως τῶν ἰδιοτροπιῶν τῆς στιγμῆς; Τί νόημα θὰ εἶχε ἡ μεταμέλεια, εἰν ἴσχυς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος καὶ τὸ ἀναπόφευκτον εἰμαρμένον ἐκάλυπτε ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς ζωῆς; Τί θέσιν θὰ εἶχε ἡ μεταμέλεια χωρὶς ἐλευθερίαν βουλήσεως; Ἄλλὰ δεχόμενος ἐλευθερίαν ἀρνοῦμαι τὴν αἰτιότητα, τὴν ὁποῖαν ὅμως παραδόξως καὶ δὲν δύναμαι ν' ἀπαρνηθῶ. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δέχωμαι δύο πράγματα τελείως ἀσυμβίβαστα ὡς αὐτονόητα, καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς κρόκεται νὰ σᾶς δείξῃ ἡ παροῦσα μελέτη, ὅτι ὁ δρόμος τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς μεταφυσικῆς εἶναι ὑποχρεωτικός, δι' ὅλους μας ἀφοῦ ἔχει ἀκλόνητες βάσεις μέσα εἰς τὸ μυαλὸ ὄλων ἡμῶν τῶν πρακτικῶν ἀνθρώπων.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τί νὰ δεχθῶμεν ὡς μέτρον, ὡς κριτήριον τοῦ ἀληθοῦς; Καὶ σᾶς ἐρωτῶ, ὑπάρχει κριτήριον ἢ δὲν ὑπάρχει... καὶ ἂν ὑπάρχη, ποῖον νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ κριτήριον; Φθάνω αἴρνης σὲ κάποιο συμπέρασμα καὶ πιστεύω πὺς αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀλήθειαν, καὶ ἂν κάποιος ἢ πολλοὶ ἄλλοι ἔχουν τυχὸν ἀντίθετον γνώμην, τί νὰ σκεφθοῦμε; Ποῖα γνώμη θὰ λάβουμε ὡς κριτήριον; Τὴν γνώμην τοῦ συνόλου ἢ ἀντιθέτως τὴν γνώμην μιᾶς μεγάλης ἢ μικρᾶς ομάδος; Εἶναι ἀξιόπιστον κριτήριον ἢ παμψηφία ἢ ὄχι, ὅταν ὅλα τὰ λεγόμενα λογικὰ ὄντα βλέπουν καὶ αἰσθάνονται κάτι ὡς λογικῶς ἀναγκαῖον, ὅταν ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα ἔχουν τὴν συναίσθησιν τῆς ἀναγκαιότητος διὰ μίαν πρότασιν;

Ἡ μόνη ἀπόδειξις, εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ ἠδυναίμεθα νὰ βασισθῶμεν, τὸ μόνον κριτήριον, ἔστω κριτήριον κατὰ συνθήκην, εἶναι ὅτι ὅλος ὁ κόσμος βλέπει καὶ συμφωνεῖ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατ' ἀνάγκην. Ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσιν, ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀπλοῦκοῦ μέχρι καὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς, συμφωνοῦν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος, ὅτι τὸ κάθε τι ἔχει τὴν ὀρισμένην αἰτίαν του καὶ ὅτι οὐδὲν γεννᾶται ἄνευ προὑπάρχουσας αἰτίας. Γι' αὐτὸ μὲ κριτήριον τὴν γνώμην τῆς ὁλότητος, ἢ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος ἀναγνωρίζεται καὶ ἀνακηρύσσεται ἀληθής.

Παρὰ ταῦτα, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι χωρὶς ἐξαιρέσιν, ἔχουν τὴν αὐτὴν βεβαιότητα καὶ συμφωνοῦν διὰ μίαν δευτέραν ἔννοιαν ποὺ ἀποτελεῖ ἀρνήσιν τῆς πρώτης. Πῶς νὰ ἐξηγηθῇ αὐτό, ὅτι ὅλοι ἡμεῖς, ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀπλοῦκοῦ μέχρι καὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐπίσης, συναισθανόμεθα ὡς αὐταπόδεικτον καὶ αὐτοβεβαίαν μίαν ἔννοιαν, ποὺ ἀναιρεῖ καὶ καταλύει τὴν αἰτιότητα; Εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, ποὺ δὲν ἔχει κανεὶς τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἀπορρίψῃ, καὶ ποὺ μὲ λίγη καλὴ θέλησιν καὶ

προσοχή ἀνακαλύπτεται κρυμμένη καὶ καμουφλαρισμένη μέσα σὲ χιλιάδας λέξεων καὶ φράσεων τῆς ἡμερησίας χρήσεως.

Πῶς νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι ὅλος ὁ κόσμος, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἀπλοῖκοι καὶ μεγαλοφυεῖς συναισθάνονται, μετὰ τῆς αὐτῆς σχεδὸν βεβαιότητος, τὴν ἰδίαν των ἐλευθερίαν. Ἡ ἔννοια αὐτή, ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ νοηθῇ ἀλλέως παρὰ ὡς ἄρνησις τῆς αἰτιότητος, ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα τοῦ μυστηρίου. Πῶς θὰ εὐρεθῇ λοιπὸν τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας καὶ πῶς θὰ διαχωρισθῇ ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν πλάνην, ὅταν καὶ αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαι ὑποκρύπτουν τὴν ἀντίφασιν τοῦ εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἢ τοῦ ἐγὼ καὶ μὴ ἐγὼ ἢ τῆς θετικῆς καὶ τῆς ἀρνητικῆς ἀναγκαιότητος;

Εἶναι γεγονός ὅτι μία πρότασις ἀναγνωρίζεται ὡς ἀληθῆς ὅταν ἔχη πανανθρώπινον κῦρος· ἡ ἔννοια τῆς ἀναγκαιότητος διὰ μίαν πρότασιν εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ λογικὴ μὲ τοὺς νόμους τῆς, τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, τῆς ταυτότητος, τῆς ἀντιφάσεως π.χ. $A = A$ ἢ $2 - 2 = 4$. Αἱ προτάσεις αὗται κλείνουνε μέσα τοὺς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναγκαιότητος, λέγονται προτάσεις λογικῶς ἀναγκαῖαι καὶ εἶναι ἀληθεῖς ὡς ἔχουσαι πανανθρώπινον κῦρος. Ἡ ἔννοια τοῦ αὐτεξουσίου— τῆς ἐλευθέρου βουλήσεως— εἶναι ἄρνησις τῆς ἐννοίας τῆς ἀναγκαιότητος, ἄρνησις τοῦ νόμου τῆς ἀνάγκης, καὶ εἶναι περίεργον ὅτι ἡ πεποίθησις, ὅτι εἴμεθα ἐλεύθεροι, ἔχει ἐπίσης πανανθρώπινον κῦρος καὶ εἶναι ὁμοίως ἀληθῆς, ἢ ἂν καὶ ἀναιρεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναγκαιότητος, ἂν καὶ εἶναι μὴ ἀναγκαιότης.

Ἀλλὰ ἔτσι ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἀλήθεια χάνουν ἴσως κάθε νόημα, ἀφοῦ κάθε ἀλήθεια καὶ κάθε λογικὴ εἶναι ἀντίφασις τοῦ εἶναι καὶ δὲν εἶναι. Μόνον ἡ ἀντιφατικὴ φύσις τοῦ γνωστικοῦ μας ὄργανου δύναται νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ πῶς ἀπὸ τὴν μίαν ἔννοιαν συμπεραίνουμε τὴν ἄλλη, πῶς γίνεται μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου νὰ κρύπτεται τὸ ἀντικείμενον, καὶ μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀντικειμένου τὸ ὑποκείμενον, παρ' ὅλο ποὺ τὸ καθένα χωριστὰ ἂν αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἄρνησις τοῦ ἄλλου.

Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπεξηγηματικῶς καὶ πάλιν εἰς τὰ ἴδια, θὰ ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι τὸ ὑπάρχω καὶ τὸ νοῶ, σημαίνουν βαδίζω ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς αἰτιότητος, ἀλλ' ἐπίσης βαδίζω καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρνήσεως αὐτῆς. Τὸ νοῶ, σημαίνει: αἰσθάνομαι τὴν ἐπιτακτικὴν ὑποχρέωσιν νὰ δεχθῶ ὡς ἀλήθεια τὴν ἀντίφασιν τῆς αἰτιότητος αὐτεξουσίου. Τὸ νοῶ, ἴσον παραδέχομαι κρίσεις καὶ προτάσεις λογικῶς ἀναγκαῖας ἢ συμπεράσματα ἀπορρέοντα πάλιν, κατ' ἀνάγκην, ἐκ λογικῶς ἀναγκαίων προτάσεων· ἀλλὰ παραδόξως λογικῶς ἀναγκαῖαι προτάσεις εἶναι καὶ τὰ δύο σκέλη τῆς ἀντιφάσεως.

Νοῶ, ἴσον ἀποκάλυψις εἰς τὸ γνωστικόν μου ὄργανον τῆς

ὑπαρχούσης ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος, ἣτις δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὸ νοῦν ὑποκείμενον, οὔτε ὅμως τὸ νοῦν ὑποκείμενον ὑφίσταται χωρὶς τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα. Ἡ βεβαιότης, ποὺ αἰσθάνομαι, περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, εἶναι μία αὐτοφανὴς ἀλήθεια, συμφυῆς μὲ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ γνωστικοῦ μου ὄργανου. Γνωστικὸν ὄργανον δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτεξουσίου μαζί.

Μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτεξουσίου κατοχυρώνεται ἡ αὐτοτέλεια τῆς ὑπάρξεώς μου, ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ ἐγώ μου. Μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος κατοχυρώνεται ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου.

Ἐάν ἐδοκίμαζα νὰ ἀμφισβητήσω τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, αὐτὸ θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἀρνησιν τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος. Θὰ ἦμουν τότε ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῶ ὅτι ἡ παράστασις, ποὺ ἔχω περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, εἶναι μία ψευδαίσθησις ἄνευ αἰτίας—ἄνευ οἵασδήποτε ἐξωτερικῆς αἰτίας, παραγομένη κατ' ἀκολουθίαν ἐκ τοῦ μηδενός, δι' αὐταιτιότητος. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀρνησις τῆς αἰτιότητος, ἀρνησις τοῦ νόμου τῆς ἀνάγκης. Καὶ ναὶ μὲν τὸ γνωστικὸν μου ὄργανον δὲν ἠμπορεῖ οὔτε ἓνα βῆμα νὰ κινηθῇ χωρὶς τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτεξουσίου, ποὺ σημαίνει ἀρνησιν τῆς αἰτιότητος, ἀλλὰ παραδόξως τὸ γνωστικὸν μου ὄργανον οὔτε ἓνα βῆμα δὲν κάνει καὶ χωρὶς τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν (τῆς αἰτιότητος) ποὺ σημαίνει ἀρνησιν τῆς ἐννοίας τοῦ αὐτεξουσίου.

Παρ' ὅλο, λοιπόν, ποὺ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀμοιβαίως ἀντιφατικά καὶ τὸ καθένα εἶναι ἀρνησις τοῦ ἄλλου, παραδόξως τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο προὑποθέτει τὸ ἄλλο. Νόησις δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον μαζί. Ναὶ ἴσον ἢ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης ἀποκαλύπτουσα διὰ μέσου τοῦ γνωστικοῦ μου ὄργανου αὐτὴν εἰς ἑαυτήν.

Τὸ ἐγώ μου, ἐνῶ εἶναι μὴ αἰτιότης, εἶναι συγχρόνως καὶ αἰτιότης. Τὸ ἐγώ μου, ἐνῶ εἶναι ὑποκείμενον, εἶναι συγχρόνως καὶ ἀντικείμενον. Ἐνῶ εἶναι αὐτεξούσιον, εἶναι συγχρόνως καὶ ἀναγκαιότης. Συμφυῆς μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ νοῦντος ὑποκειμένου εἶναι ἡ ἔννοια τῆς αἰτιότητος καὶ ἀντιθέτως, πῶς νὰ ὑπάρξῃ τὸ ἀντικείμενον, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, χωρὶς τὸ νοῦν ὑποκείμενον, χωρὶς τὸ ἐγώ, χωρὶς τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτεξουσίου, ἣτις καὶ μόνη ἀποτελεῖ τὴν αὐτουσίαν τοῦ καθαρῶ ἐγώ, τοῦ καθαρῶ ὑποκειμένου.

Ἐάν, λοιπόν, νόησις ἄνευ ἀληθείας δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, τὸ ἴδιο, ἄνευ αἰτιότητος καὶ αὐτεξουσίου, δὲν ὑπάρχει νόησις οὔτε ἀλήθεια. Ὄταν ὅμως νόησις καὶ ἀλήθεια ἴσον αἰτιότητος καὶ αὐτεξουσίου μαζί, ἴσον ἀναγκαιότητος καὶ μὴ ἀναγκαιότητος,

θέσις και ἄρνησις τῆς θέσεως συγχρόνως, κατὰ τί διαφέρει τὸ νοῶ ἀπὸ τὸ παρανοῶ;

Ὅταν εἰς τὸν δρόμο τῆς ἀναγκαιότητος ἢ αἰτιότητος τὸ 2+2 τὸ νοῶ πάντοτε ὡς 4, και εἰς τὸν δρόμο τοῦ αὐτεξουσίου, ποὺ εἶναι ἄρνησις τῆς ἀναγκαιότητος, τὸ 2+2 τὸ νοῶ ὡς ὄχι 4 κατὰ τί διαφέρει τὸ νοῶ ἀπὸ τὸ παρανοῶ; Κατὰ τί διαφέρει ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν πλάνην; Καὶ τὰ δύο αὐτὰ μαζί, ὑποκείμενον και ἀντικείμενον ἢ αὐτεξούσιον και αἰτιότης ἢ ἄρνητικὸν και θετικὸν πρωτογενὲς στοιχεῖον, κατοπτρίζουν τὴν ἀλήθειαν και τὰ δύο αὐτὰ μαζί ταυτίζονται τόσο με τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, ὅσον και με τὴν ἴδιαν μας ὑκαρξίν.

Περὶ ἕως και τὰ δύο αὐτὰ μᾶς ἐμφανίζονται ὡς λογικῶς ἀναγκαῖα. Λογικὴ ἀνάγκη εἶναι νὰ δέχωμαι ὅτι ὀπισθεν ἐνὸς οἰουδήποτε φαινομένου κρύπτεται ὀπωσδήποτε κάποια αἰτία, ἀλλ' ἐπίσης λογικὴ ἀνάγκη εἶναι ἡ βεβαιότης, ποὺ αἰσθάνομαι, ὅτι ἔχω τὴν δύναμιν νὰ λαμβάνω ἀποφάσεις, νὰ πραγματοποιῶ ἀντικειμενικοὺς σκοπούς, και ἡ βεβαιότης μου αὐτὴ ἀναιρεῖ τὴν προηγουμένην πρότασιν τῆς αἰτιώδους ἐξαρτήσεως παντὸς φαινομένου. Ἐὰν ἡ ἐννοια τῆς αἰτιότητος εἶναι ἡ θέσις, ἡ ἐννοια τῆς σκοπιμότητος εἶναι ἡ ἄρνησις αὐτῆς τῆς θέσεως.

Τὸ ἀξιοπερίεργον λοιπὸν εἶναι πὼς τὸ γνωστικὸν μας ὄργανον ἔχει τὴν ψευδαίσθησιν! τῆς βεβαιότητος διὰ δύο πράγματα ἀμοιβαίως ἀντιφατικά. Νὰ ἀπορρίψωμεν τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο και νὰ δεχθῶμεν τὸ ἕτερον ὡς ἀλήθειαν; Δὲν φαίνεται ἀνθρώπινως δυνατὸν — εἶναι ματαία κάθε τοιαύτη ἀπόπειρα· αὐτὴ ἢ ὑπερνοητὴ, και ὁμως συμφυῆς με τὸ εἶναι μας, ἀντίφασις ἀποτελεῖ τὴν μόνην ὑπάρχουσαν ἀλήθειαν.

Πλάνη και Ἀλήθεια συνεχῶς ἐναλλάσσονται, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ βαδίσῃ περισσότερον ἀπὸ μίαν μόνην στιγμὴν, ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἀποκλειστικῶς δρόμου τῆς αἰτιότητος ἢ τοῦ αὐτεξουσίου.

Δογματισμὸς και Σκεπτικισμὸς

Ἴδου δύο ἀκόμη λέξεις, δύο ἱστορικοὶ φιλοσοφικοὶ ὄροι ὑποκρύπτοντες τὴν ἴδιαν ἀντίφασιν, και μὴ διαφέροντες παρὰ ὡς πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιφατικῶν ἀπόψεων ἀναλογίαν. Δογματισμὸς σημαίνει, ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι ὅπως τὰ βλέπω, και Σκεπτικισμὸς, ὅτι δὲν εἶναι ἔτσι.

Ὁ Σκεπτικισμὸς ἀμφιβάλλει δι' ὅλα τὰ πράγματα — ἀρνεῖται τὰ πάντα — ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ προᾶξις τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀρνήσεως τῶν πάντων δὲν εἶναι μόνον ἄρνησις, εἶναι και θέσις, ἀλλέως ἔπρεπε νὰ ἀμφιβάλλουμε ἀκόμη και δι' αὐτὴν τὴν προᾶξιν τῆς ἀμφιβολίας. Ἡ ἢ ὑκαρξίς μου εἶναι ἓνα ὄνειρον

ἢ ἐγὼ ὑπάρχω, ἀφοῦ μπορῶ νὰ σκέπτομαι καὶ νὰ ἀμφιβάλλω.
(Descartes).

Διὰ νὰ κατακτήσω τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ μάθω τί εἶναι ἡ
Ἀλήθεια, δὲν ἔχω παρὰ νὰ μελετήσω τὸ τί εἶναι νοητικὴ λει-
τουργία· τί εἶναι νόησις καὶ ἐπὶ ποίων βάσεων λειτουργεῖ.

Ὅταν ὁ Descartes διετύπωσε τὴν γενικὴν του ἀμφιβολίαν
καὶ συγχρόνως παρεδέχθη ὅτι διὰ τὴν ἀμφιβολίαν του αὐτὴν
δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλῃ, σιωπηρῶς ἐδέχθη ὡς βᾶσιν τῆς
λειτουργίας τῆς νοήσεως τὴν ἀντίφασιν τῆς ἀναγκαιότητος καὶ
μὴ ἀναγκαιότητος. Μὲ τὸ «ἀμφιβάλλω, ἄρα σκέπτομαι, ἄρα
ὑπάρχω» εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Καρτέσιος δέχεται ὡς βᾶσιν τῆς
νοητικῆς λειτουργίας τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, τὴν ὑπαρξιν
αὐστηρᾶς ἀναγκαιότητος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ἄρνησιν αὐ-
τοῦ τοῦ ἰδίου νόμου τῆς αἰτιότητος. Τὸ ἀμφιβάλλω, τὸ ἀρνοῦμαι
τὰ πάντα, εἶναι ἄρνησις ἀλλὰ καὶ θέσις, ἀφοῦ προὑποθέτει τὸ
ἄρα ὑπάρχω — αὐτὸ τὸ ἄρα καὶ τὸ ὑπάρχω εἶναι ἀναγκαιότης,
εἶναι θετικισμός, ἔστω ἀκόμη καὶ ἂν ληφθῇ ὡς ψευδαίσθησις.

Τὸ «ἀμφιβάλλω, ἄρα σκέπτομαι, ἄρα ὑπάρχω» εἶναι λοι-
πὸν, ἐν ταυτῷ, αἰτιότης καὶ μὴ αἰτιότης — θέσις καὶ ἄρνησις
μαζί -- τὸ θετικὸν καὶ τὸ ἀρνητικὸν στοιχεῖον ἑνωμένα. Ὅταν
δέχομαι κάτι καὶ ταυτοχρόνως ἢ τὴν ἀμέσως ἐπομένην στιγμὴν
τὸ ἀρνοῦμαι, σημαίνει ὅτι ἄγομαι καὶ φέρομαι ἀπὸ τὴν θέσιν
εἰς τὴν ἄρνησιν καὶ ἀπὸ τὴν ἄρνησιν εἰς τὴν θέσιν, μὴ δυνάμε-
νος νὰ γνωρίζω τί ἀπὸ τὰ δύο εἶναι ἡ ἀλήθεια ποὺ ζητῶ, καὶ
εὐρίσκομαι εἰς τὸ τέλος ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῶ ὡς ἀλήθειαν
τὴν ἀντίφασιν.

Ὅταν, λοιπόν, νόησις καὶ ἀλήθεια ἴσον ἀντίφασιν, καὶ ὁ
Σκεπτικισμὸς ὡς κοσμοθεωρία, διαμφισβητοῦσα τὴν ἰκανότητα
τῆς γνώσεως ἡμῶν ἐν γενεῖ, εἶναι ἀπολύτως συνεπὴς μὲ τὴν φύ-
σιν τοῦ γνωστικοῦ μας ὄργάνου, μὲ αὐτὴν τὴν λειτουργίαν τῆς
νοήσεως. Ἐὰν ὁ Σκεπτικισμὸς ὡς κοσμοθεωρία εἶναι ἄρνησις
τῶν πάντων, εἶναι ὅμως ταυτοχρόνως καὶ θέσις, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ
τὸ ἀμφιβάλλω, αὐτὸ τὸ ἀρνοῦμαι τὰ πάντα, εἶναι μικτὴ ἔννοια
περικλείουσα συγχρόνως μὲ τὸ ἀρνητικὸν καὶ τὸ θετικὸν στοι-
χεῖον.

Δὲν εἶναι μόνον ὁ Σκεπτικισμὸς μικτὴ ἔννοια, ἀλλὰ καὶ ὁ
Δογματισμὸς. Ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι φιλοσοφικοὶ ὅροι καὶ αὐτοὶ
οἱ δύο, Δογματισμὸς καὶ Σκεπτικισμὸς, μόνον δι' ἀναφορᾶς πρὸς
τὴν γνωσιολογικὴν κλίμακα, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθοῦν
καὶ οἱ δύο δὲ κατέχουν μίαν κάποιαν μικτὴν θέσιν, μὲ ἀναλο-
γίαν θετικο - ἀρνητικὴν ἄλλοτε ἄλλην.

Δογματισμὸς, ἐπαναλαμβάνομεν, σημαίνει τὰ πράγματα νὰ
εἶναι ἔτσι ἄκριβῶς ὅπως τὰ βλέπω διὰ μέσου τοῦ γνωστικοῦ μου
ὄργάνου — ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ νὰ τὰ ἴδω ἀλλέως παρὰ μὲ τὴν
θέσιν καὶ τὴν ἄρνησιν τῆς θέσεως, διὰ τῆς αἰτιότητος καὶ τοῦ

αὐτεξουσίου μαζί. Τὰ βλέπω δηλ. καὶ ἔτσι καὶ ἄλλοιῶς, ὅτι εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἔτσι. Ἦμπορεῖ λοιπὸν νὰ τὰ βλέπω περισσότερον μὲ τὴν ἄρνησιν παρὰ μὲ τὴν θέσιν καὶ ὅμως νὰ εἶμαι δογματιστής. Γιατὶ Δογματισμὸς σημαίνει ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ἀκριβῶς. ἔτσι ὅπως τὰ βλέπω διὰ τοῦ γνωστικοῦ μου ὄργανου. Καὶ τὸ γνωστικόν μου ὄργανον μόνον διὰ μέσου τῆς ἀντιφάσεως εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τὸν κόσμον, πότε περισσότερον μὲ τὸ ἓνα σκέλος καὶ πότε περισσότερον μὲ τὸ ἄλλο.

Ὁ Σκεπτικισμὸς, ὅστις ἀρνεῖται τὴν δυνατότητα τῆς γνώσεως ἡμῶν ἐν γένει, δὲν φαίνεται νὰ διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὸν Δογματισμὸν. Ἀρνεῖται ἢ ἀμφιβάλλει διὰ τὴν πρότασιν $2+2=4$ τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ φαινόμενον. Δὲν ἀρνεῖται ὅμως καθ' ὅλοκληρίαν τὸ $2+2=4$, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ἀποκαλεῖ φαινόμενον. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον εἶναι μικτὴ ἔννοια θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ. Ὁ Σκεπτικισμὸς, λοιπὸν, ἀρνούμενος τὰ πάντα, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀρνηθῇ καὶ τὴν θετικο-ἀρνητικὴν ἀνίφασιν τῆς αἰτιότητος αὐτεξουσίου, ἣς ταυτίζεται μὲ αὐτὴν τὴν ἀνθρώπινην προσωπικότητα. Ἀλλὰ μέσα εἰς τὴν καθολικὴν ἄρνησιν ὑπάρχει ἡ θέσις τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι τὸ ἀμφιβάλλω δι' ὅλα καὶ τὸ ἀρνοῦμαι τὰ πάντα τοῦ Descartes, σημαίνει νοῶ καὶ ὑπάρχω. Δὲν δύναται, λοιπὸν, ὁ Σκεπτικισμὸς νὰ ἀρνηθῇ αὐτὴν τὴν σκέψιν τῆς ἀρνήσεως — αὐτὴν ἔστω τὴν ψευδαίσθησιν, πὺν ἔχομεν περὶ τῆς ὑπάρξεώς μας· δὲν εἶναι δυνατὸν, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξίς μας εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις οἵασις ὅποτε ἀμφιβολίας ἢ ἀρνήσεως.

Μὲ τὸ ἀμφιβάλλω καὶ μὲ τὸ ἀρνοῦμαι ἐπικυρώνω τὴν ὑπαρξίν μου, ἀλλ' ἡ ὑπαρξίς μου εἶναι νόησις καὶ νόησις, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτεξουσίου, ἢ ὅπερ τὸ αὐτό, χωρὶς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου. Ἀλλὰ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἄρνησις τοῦ ἄλλου. Τὸ αὐτεξούσιον εἶναι ἔννοια ἀρνητικὴ τοῦ νόμου τῆς ἀνάγκης, ἀρνητικὴ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, παρ' ὅλο πὺν καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἀποτελεῖ ὁμοίως λογικὴν ἀναγκαιότητα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ αἰτιότης. Ἐὰν εἰς τὸν δρόμο τῆς αἰτιότητος, τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος, αὐτὸ τὸ $2+2=4$ γίνεται ἀπ' ὅλους μας ὑποχρεωτικῶς δεκτόν, εἰς τὸν δρόμο τοῦ αὐτεξουσίου, πὺν ἀποτελεῖ τὸ ἕτερον ἡμῶν τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, αὐτὸ τὸ $2+2=4$ παύει νὰ ἰσχύη. Εἴμεθα τὸ ἴδιο ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς μας ὑποχρεωμένοι νὰ ἀλλάζουμε κάθε στιγμή δρόμο, νὰ ἀφίνομε τὴν ὁδὸν τῆς αἰτιότητος καὶ νὰ εἰσερχώμεθα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τὰνάπαλιν. Ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης, τὸ ἀνθρώπινον ἐγώ, δὲν εὐρίσκει πουθενὰ θέσιν, εἰάν δὲν καταρριφθῇ ἢ ἀναγκαιότης τῶν ἀρνητικῶν πράξεων. Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατανοηθῇ, ὅτι τὸ ἐνεργοῦν ὑποκείμενον μὲ τὴν πλησμονὴν τῶν ἐνεργητικῶν τοῦ ἐκ-

δηλώσεων ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἀριθμῶν.

Ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος ἔχει τόσον κῦρος ὅσον καὶ οἱ ἀριθμοί. Ἐὰν ὁ νόμος αὐτὸς ἰσχύη καὶ τὸ κάθε τι ἐπισυμβαίνει ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς προϋπαρχούσης αἰτίας, κατὰ μίαν ἀναπόφευκτον ἀναγκαιότητα, πόσον κωμικαί πρέπει νὰ εἶναι ὅλα ἐκεῖνα αἱ ἐνεργητικαὶ ἐκφράσεις μας, (προτίθεμαι - ἐπεμβαίνω - κατασκευάζω - προτείνω - προειδοποιῶ - ἀπαιτῶ - ἀπευθύνομαι - ἀρέσκομαι - ὑπερασπίζω - παγιδεύω - ἀρχίζω - σπεύδω - ἀποφασίζω - κατατείνω κλπ. κλπ.) ποὺ σημαίνουν σκοπιμότητα καὶ αὐτόβουλον δρασίαν καὶ ἀναιροῦν τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν αἰτίων.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατανοηθῆ ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ ὑποκειμένου ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἐννοιαν τοῦ ἀντικειμένου καὶ ὁλόκληρου τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Γιατὶ τὸ μὲν ὑποκείμενον εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ αὐτεξούσιον, τὸ δὲ ἀντικείμενον εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν αἰτιότητα. Παρὰ τὴν ἀντίφασιν αὐτὴν ὑπάρχει καὶ στενὴ ἀλληλεξάρτησις. Τὸ ὑποκείμενον δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὴν ἐννοιαν τοῦ ἀντικειμένου, οὔτε τὸ ἀντικείμενον χωρὶς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον.

Οἰαδήποτε ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἀπαραιτήτως θὰ βασισθῆ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος, ποὺ εἶναι δι' ὅλους μας ἕκ τῶν προτέρων αὐταπόδεικτος ἀρχή, συνυφασμένη μὲ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ ὄργάνου τῆς γνώσεως καὶ ἐξηρητημένη ἕκ τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου.

Δὲν ὑπάρχει νοοῦν ὑποκείμενον χωρὶς τὴν ἐννοιαν τοῦ ἀντικειμένου, χωρὶς τὴν ἐννοιαν τῆς αἰτιότητος. Καὶ ἂν, ἔστω, δεχθῶμεν ὅτι ὁλόκληρος ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος ἀποτελεῖ ψευδαίσθησιν, θὰ ἀναζητήσωμεν παρευθὺς τὴν αἰτίαν τῆς ψευδαίσθησεως. Ἀναγνωρίζοντες μίαν οἰανδήποτε ἐξωτερικὴν αἰτίαν ἀναγνωρίζομεν οὐσιαστικῶς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου.

Ἀντιθέτως, διὰ τοῦ αὐτεξουσίου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἡμίση τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἀποβαίνει ὑποχρεωτικὴ δι' ὅλους μας, ἔστω διὰ μίαν μόνον στιγμὴν, ἡ ἄρνησις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου· γιὰ τὸ αὐτεξούσιον, ἐνῶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ νοηθῆ ἄλλῶς παρὰ ὡς ἄρνησις τῆς αἰτιότητος, ὡς ἄρνησις τοῦ ἀντικειμένου, παρὰ ταῦτα δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς καὶ τὴν ἐννοιαν αὐτήν. Ἐνῶ λοιπὸν αἱ δύο αὐταὶ ἐννοιαὶ εἶναι ἀντιφατικαί, ἡ κάθε μία δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς τὴν ἄλλην. Ἐδῶ μέσα βρίσκεται κρυμμένο τὸ μεγάλο μυστικὸν τῆς γνωσιολογίας, ποὺ εἶναι καὶ κλειδὶ ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Ὅλα αἱ λέξεις, ποὺ φτιάνονται μέσα στὸ χωνευτήριον τοῦ νοῦ μας, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχουν κάτι ἀπὸ τὰ δύο.

πρωτογενῆ στοιχεῖα, τὸ θετικὸν καὶ τὸ ἀρνητικὸν τοῦ ἀντιφα-
τικού γνωσιολογικοῦ πυρῆνος.

Κάθε λέξις ἔχει πυρῆνα μικτόν, θετικο - ἀρνητικόν, καὶ ἡ
σημασία της δὲν εἶναι παρὰ ζήτημα ἰδικῆς μας τοποθετήσεως.

Μία καὶ ἡ αὐτὴ λέξις ἠμπορεῖ νὰ ληφθῆ κατ' ἀκολουθίαν
ἢ μὲ τὴν θετικὴν ἢ μὲ τὴν ἀρνητικὴν σημασίαν της, συνήθως
λαμβάνεται καὶ μὲ τὶς δύο, καὶ εἰς ἄλλοτε ἄλλην ἀναλογίαν.
Ἔτσι ἡ σημασία μιᾶς λέξεως δύναται νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν ση-
μασίαν μιᾶς οἰασθήποτε ἄλλης, ἐφ' ὅσον τυχόν θὰ ληφθοῦν γαί
αἱ δύο μὲ τὴν ἰδίαν θετικο - ἀρνητικὴν ἀναλογίαν. Μὴ ὑπαρ-
χούσης φυσικῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιφα-
τικῶν ἀπόψεων, ἡ σύνθεσις τῶν ἀναλογιῶν δὲν εἶναι παρὰ ζή-
τημα ἰδικῆς μας τοποθετήσεως.

Ἄν καὶ ἐπιβάλλεται ἡ πολεμικὴ νὰ ἐκταθῆ εἰς ὅλες ἀδια-
κρίτως τὶς φράσεις καὶ τὶς λέξεις, διὰ νὰ δείξῃ τὴν ὑποκουπτο-
μένην εἰς τὸ βάθος ὁμοιογένειαν τοῦ πυρῆνος, θὰ περιορισθῆ
ἐν τούτοις διὰ λόγους εὐκολίας εἰς ὀλίγες, εἰς ὅσες ἀποτελοῦν
τὸ ὄλημερὶς κοινόχρηστον λεξιλόγιόν μας. Τί εἶναι Νόησις καὶ
Ἀλήθεια; Τί θὰ πῆ βέβαιον καὶ ἀμφίβολον; Τί θὰ πῆ
πραγμα κατ' ἑαυτὸ καὶ φαινόμενον; Ἀκόμη, πότε μία κρίσις
λέγεται βλακώδης; Ὡς βλακῶδες ὑπολαμβάνεται συνήθως κάτι
ὄπερ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἐπιβάλλεται
κατ' ἀνάγκην ὡς λογικῶς ἀναγκαῖον. Ἀλλὰ λογικῶς ἀναγκαῖον
εἶναι ἀφ' ἑνὸς πᾶν ὅ,τι συμφωνεῖ μὲ τὴν λεγομένην αἰτιοκρα-
τικὴν ἀντίληψιν, ἀλλὰ συγχρόνως λογικῶς ἀναγκαῖον εἶναι ἐπί-
σης ὅ,τι συμφωνεῖ καὶ μὲ τὴν ἀρνησιν αὐτῆς τῆς αἰτιοκρατικῆς
ἀντιλήψεως, καὶ ἀρνησις τῆς αἰτιότητος εἶναι τὸ αὐτεξούσιον,
τὸ ὁποῖον, πανταχοῦ παρόν, συνυφαίνεται μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς αἰ-
τιότητος εἰς μίαν ἀδιάσπαστον δυαδικὴν ἐνότητα.

Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ νοηθῆ
τὸ αὐτεξούσιον παρὰ ὡς ἀρνησις τῆς αἰτιότητος, ὡς ἀπουσία αἰ-
τίων, ὡς μὴ αἰτιότης, ὡς μία ἄνευ αἰτίων, ἄρα ἐκ τοῦ μηδενός,
δημιουργία. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ νοηθῆ τὸ ὑποκειμε-
νον παρὰ ὡς ἀρνησις τοῦ ἀντικειμένου καὶ τὸ ἀντικείμενον ὡς
ἀρνησις τοῦ ὑποκειμένου, Τὸ ἓνα εἶναι τὸ (+) καὶ τὸ ἄλλο τὸ
(—). Ἐνῶ ὅμως τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀρνησις τοῦ
ἄλλου, οὔτε τὸ + ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς τὸ — οὔτε τὸ —
χωρὶς τὸ +. Ὄταν λοιπὸν καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔχουν αὐταπόδει-
κτον κῦρος καὶ θεμελιώνον αὐτὸ πού λέγεται γνωστικὸν ὄργα-
νον ἢ νοῦς, σημαίνει ὅτι δέχομαι ἐκ περιτροπῆς καὶ ἀρνοῦμαι
τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων ὡς κάτι λογικὸν
καὶ αὐταπόδεικτον. Ἐκ περιτροπῆς δέχομαι καὶ ἀρνοῦ-
μαι, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνωμαι ἀπὸ τὴν λογικὴν, τὴν ἀριθμη-

τικὴν σχέσιν $2+2=4$. Τὸ $2+2$ ὄχι 4 οὐδόλως λοιπὸν ἀποτελεῖ παράλογον πρότασιν, ἀφοῦ γίνεται δεκτὸν ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς.

Ἔτσι ἄγομαι νὰ δεχθῶ ὅτι καμμιά σκέψις δὲν ἠμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς βλακώδης. Τὸ $2+2=5$ οὐδόλως ἀποτελεῖ λοιπὸν βλακώδη πρότασιν; Εἶναι ἀπίστευτον ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀληθές. Αὐτὸ τὸ $2+2$ ὄχι 4 τὸ δεχόμεθα ὅλοι μας χιλιάκις καθ' ἑκάστην, χωρὶς νὰ ἔχωμεν συνείδησιν τῆς χονδροειδοῦς αὐτῆς ἀνακολουθίας. Εἶναι περίεργον πὼς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι δὲν ὑποπτεύονται τὴν διπροσωπίαν τῆς λογικῆς, τὴν συνύπαρξιν δύο λογικῶν ὄψεων, μιᾶς θετικῆς καὶ μιᾶς ἀρνητικῆς, καὶ ἐπικαλοῦνται ὅλη τὴν ὥρα τὴν μίαν ἀπὸ τὰς δύο.

Πῶς νὰ ἐξηγηθῇ, ὅταν πιστεύωμεν ὡς λογικόν, ὅτι μία ἀκόφρασις, ποὺ συνετελέσθη ἤδη καὶ ποὺ κατὰ τὴν μίαν ἀποψιν τὴν αἰτιοκρατικὴν ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖον κρίκον μιᾶς αἰτιώδους ἀλυσσιδωτῆς σειρᾶς καὶ ἦτο κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν ἀναπόφευκτος, πῶς νὰ ἐξηγηθῇ, ὅταν πιστεύωμεν ὅτι αὐτὴ ἢ πρῶξις ἦτο δυνατόν νὰ εἶχε γίνει ἄλλῶς, ἀπαρνούμενοι τὴν ἰδίαν στιγμήν τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἀριθμῶν, ἀπαρνούμενοι ἀσυναισθήτως τὸ $2+2=4$ καὶ αὐτογελοιοποιούμενοι ;

Προτοῦ ζητήσετε νὰ βρῆτε οἵανδήποτε ἀλήθειαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ πληροφορηθῆτε ὅτι ὁ μοναδικὸς δρόμος, ποὺ ὑπάρχει διὰ μέσου τοῦ γνωστικοῦ μας ὄργάνου, εἶναι δρόμος διαφορούμενος, θετικὸς καὶ ἀρνητικὸς. Τὸ θετικὸν τοῦ στοιχείου εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ ἐννοήσετε διὰ τῆς αἰτιότητος καὶ τὸ ἀρνητικὸν τοῦ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου. Τὸ θετικὸν στοιχεῖον ἀνευρίσκεται ἐπίσης μέσα στὴν ἔννοια τοῦ ἀντικειμένου. Εἶναι ἀνάγκη ἀκόμη νὰ πληροφορηθῆτε ὅτι οἵανδήποτε δῆθεν ἀποδεικτικὴ μέθοδος, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦμεν, ἔχει μέσα της, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀντιφατικῆς μας φύσεως, παντοῦ καὶ πάντοτε, ἐμφανῶς καὶ κρυφίως, τὸ στοιχεῖον τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἀρνήσεως. Δὲν ὑπάρχει φυσικὸν κριτήριον μεταξύ ἀληθείας καὶ πλάνης, δὲν ὑπάρχει φυσικὴ λυδία λίθος Ὅπως ὅλαι αἱ λέξεις, καὶ αἱ δύο αὐταὶ Ἀλήθεια καὶ Πλάνη θὰ ἐρμηνευθοῦν δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν κλίμακα, ὅπου ἀποκαλύπτονται μικτές. Μέσα στὴν ἔννοια τῆς ἀλήθειας περιέχεται ἡ ἔννοια τῆς πλάνης καὶ μέσα στὴν ἔννοια τῆς πλάνης ἡ ἀλήθεια. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ λέξεις ἔχουν μικτὸν θετικο-ἀρνητικὸν πυρῆνα, ἀπαράλλακτα ὅπως ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου προϋποθέτει τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀντικειμένου τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ὅπως ἡ αἰτιότης προϋποθέτει τὸ αὐτεξούσιον καὶ τὸ αὐτεξούσιον τὴν αἰτιότητα, ὅπως τὸ ἀρνητικὸν προϋποθέτει τὸ θετικὸν καὶ τὸ θετικὸν τὸ ἀρνητικόν. Καὶ ἀφοῦ ὅλαι αἱ λέξεις ἔχουν τὸν ἴδιο μικτὸ θετικο-ἀρνητικὸν πυρῆνα, ἡ ὑπάρχουσα διαφορὰ μεταξύ δύο ὁποιανδήποτε λέξεων, ὅπως καὶ ἡ διαφορὰ μεταξύ πλάνης καὶ ἀλήθειας

δὲν εἶναι παρὰ ζήτημα ἀναλογικῆς συνθέσεως τῶν δύο πρωτογενῶν στοιχείων. Ἐπειδὴ φυσικὴ ὁροθετικὴ γραμμὴ δὲν ὑφίσταται μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν πρωτογενῶν συστατικῶν, αἱ ἑκάστοτε συνθέσεις εἶναι μεταβληταὶ καὶ ἀποκλειστικῶς ζήτημα ἰδικῆς μας τοποθετήσεως. Ὡστε, λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃ τις καὶ πάλιν, εἶναι τὸ ἴδιο ἀλήθεια καὶ πλάνη; Μία δικαστικὴ πλάνη π.χ. εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν ἀλήθειαν; Προφανῶς ὄχι ἔτσι. Ὅπως δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ὁ σίδηρος καὶ ὁ χρυσὸς παρ' ὄλο πού ἡ Χημεία καὶ ἡ Φυσικὴ δέχονται σήμερον τὴν ὁμοιογένειαν τῶν συνθετικῶν στοιχείων, τῶν ἠλεκτριόντων, ἀκριβῶς ἔτσι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πλάνη. Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πλάνη ἔχουν τὴν ἴδιαν ἀντιφατικὴν σύνθεσιν, ποικίλλουσιν ἀναλόγως καὶ ἄλλοτε ἄλλως, ἢ ἀντιστροφή δὲ εἶναι δυνατὴ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Ὅ,τι εἶναι τώρα ἀλήθεια ἀναστρέφεται κάποτε εἰς πλάνην καὶ ὅ,τι εἶναι πλάνη γίνεται ἐνδεχομένως ἀλήθεια. Εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ περισσότερον εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἐποχὴν, τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἡ ἴδια δοξασία, εἶναι ὑπερτάτη ἀρετὴ διὰ τοὺς μὲν, ὑπερτάτη κακία καὶ προδοσία διὰ τοὺς δέ. Ἀκόμη καὶ τὰ φαινομενικῶς ἀτράνταχτα ἐπιχειρήματα τῶν λογικῶν κανόνων, τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος δύνανται δι' ἀντιστροφῆς νὰ ἀποδειχθῶν ἀπατηλά. Ὅταν μέσα στὴν ἔννοια τῆς αἰτιότητος ἐνυπάρχη ἢ ἀντίθετος ἔννοια τῆς μὴ αἰτιότητος (νόμος ἀντιθέσεως), ὅπως ἀκριβῶς μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμόν, τοῦ ὑψηλοῦ τὸ χαμηλόν—μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως ἢ ἀταξία καὶ τῆς ἀγάπης τὸ μῖσος, ἔτσι καὶ τὸ αὐταπόδεικτον ἐπιχείρημα ἐνὸς ὁρατοῦ ἀντικειμένου, στηριζόμενον ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως περὶ τῆς βεβαίας ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἀναιρεῖται καὶ καταπίπτει ὑπὸ τῆς ἐπίσης αὐταποδείκτου ἔννοιαι τοῦ ὑποκειμένου, πού δὲν ἠμπορεῖ νὰ νοηθῇ παρὰ ὡς ἄρνησις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἀδιαφόρως ἂν εἶναι καὶ ἄρνησις, ἀλλὰ καὶ συνεξάρτημα αὐτοῦ. Κατ' ἀναλογίαν καὶ ἡ ἔννοια τοῦ θαύματος δὲν ἠμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ οὐτοπιστικὴ, ἀφοῦ ὅλοι ἡμεῖς, ἀποδεχόμενοι τὸ αὐτεξούσιον, γινόμεθα θαυματοποιοί, χωρὶς νὰ ἔχωμεν σαφῆ ἀνίληψιν αὐτῆς τῆς ὑπερνοητῆς ἰδιότητός μας· γιατί μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτεξουσίου ἐξυπονοεῖται μία ὑπερβατικὴ ἰκανότης, πού ἀναιρεῖ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν λογικῶν κανόνων, τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν αἰτίων.

Συνεπεῖς πρὸς τὸ ἀρχικόν σχέδιον τῆς ἀναλύσεως ὅλων ἀδιακοίτως τῶν λέξεων, θὰ ἐπιμείνωμεν, ὡς τόσον, διὰ λόγους εὐκολίας, εἰς ἑκείνες, πού εὐρίσκονται περισσότερον εἰς τὴν ἡμερησίαν χρῆσιν. Μία ἀπ' αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ λέξις ἀπόδειξις. Ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἢ ὁδὸς τῆς βεβαιότητος εἶναι ὅπως λέγουν πολλοὶ ἡ ὁδὸς τῶν ἀποδείξεων—γι' αὐτὸ καὶ εἶναι